

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
HÂJDĂU, ALEXANDRU

Scrieri: poezie, proză, publicistică, genealogii / Alexandru Hâjdău, Boleslav Hâjdău; selecție, pref., tabel cronologic, note și comentarii: Pavel Balmuș; trad. din limba rusă a vremii: C. Stamaty, B. P. Hasdeu, Z. C. Rally, - Bacău: Vicovia, 2014
ISBN 978-606-8541-61-7

- I. Hâjdău, Boleslav
II. Balmuș, Pavel (pref.)
III. Stamaty, C. (trad.)
IV. Hasdeu, Bogdan Petriceicu (trad.)
V. Rally, Z. C. (trad.)

821.161.1-822=135.1

Editura Vicovia

str. Mărășești nr. 110/D/14, Bacău
tel./fax: 0234 575929
Mobil: 0742 927031
e-mail: vicovia@gmail.com
web: www.vicovia.ro

- FRĂȚII HÂJDĂU - CONFRAȚI... DE CONDEI

S-ar putea începe (această Prefață) prin evidențierea anului 1835 drept „an de hotar” în complexa biografie a familiei de cărturari și scriitori basarabeni Hâjdău. Bunăoară, „capul familiei”, Thadeu Ioan Hâjdău (n. în 1769), după ce împlinise, în aprilie-mai (a acestui an), 66 de ani, avea să mai trăiască până la 12 octombrie 1835 (când își dădea obștescul sfârșit la Cristineștii „strămoșești”, unde se stabilise cu familia încă pe la 1815-1816).

De altminteri, printr-o simplă coincidență, scurta sa schiță biografică (și bibliografică) apăsarea în numărul (4) din aprilie al aceluiași an al revistei rusești „Telescop” din Moscova, ca făcând parte din acel „tabel nominal”, cu titlul „Literați din Basarabia” [=Bessarabskie literatory], drept un fragment „dintr-o scrisoare a lui Al. HÂJDĂU”, datată: „11 martie 1835, satul Cristinești”. La sfârșitul amintitei „corespondențe” se specifica: „XII. HÂJDĂU Thadeu, moșier, locotenent major austriac și cavaler; și-a făcut studiile în Polonia și în Austria, învățând la facultatea de drept [la Universitatea din Cracovia?]. Pe lângă dramele și comediile lui Kotzebue [August von: 1761-1819], editate de el în două volume, în limba polonă [la Luck, în 1803?], și alte câteva ode patriotice [prorusești?], în foi aparte [volan-

te?], a tradus în polonă legile moldovenești, adunate [și editate în 1814] de Andronache Donici...”

Fapt e că acest „Apus” al său [din 12.X.1835] „armoniza” cu „răsăritul... falnic” pe tărâmul scrisului literar și publicistic al celor doi fii ai lui (din cea de-a doua căsătorie): Alexandru și Boleslav. Născuți la distanța de un an și ceva (primul – în 25 noiembrie 1811, iar cel de-al doilea – la 20 decembrie 1812), în Volynia polono-ukraineană, departe de Cristinești-Hotin, acești frați aproape... gemeni, după ce vor beneficia de educația părintească, învățând **împreună**, între 1822 și 1827/28, la Pensionul pentru copiii de nobili de pe lângă Seminarul teologic din Chișinău, după care, din 1829, Alexandru va învăța (până în 1832) la facultatea de drept a Universității din Har’kiv, iar Boleslav devine funcționar-conștopist în cancelaria guvernatorilor civili, mai întâi la cel al Basarabiei, apoi al celui din Camenița Podoliei.

Întrucât desfășuratul „Tabel cronologic” ce urmează conține datele de bază ale activității și vieții acestor frați și... confrăți de condei, revenind la „anul de hotar” 1835, ținem să relevăm faptul că semnatarul articolului „Literați din Basarabia” avea tot dreptul să-și includă și numele său în acel „tabel nominal” (în ordine alfabetică „HÂJDĂU Alexandru” venind chiar de asupra celui al lui taică-său: „HÂJDĂU Thadeu”). Or, Al. Hâjdău, la acea oră, avea un „stagiul literar-publicistic” de 5–6 ani; debutul său („quadruplu”) se produsese încă la 1830 (în ultimul an de apariție a revistei „Mesagerul Europei” – „Vestnik Evropy”, în paginile căreia apăreau eseurile: „Despre demnitatea Poeziei Divine”; „Despre scopul

filosofiei”; „Două cântece moldovenești” și „Duca. Tradiție din Moldova”). În anul următor începând să apară revista moscovită „Telescop” (dimpreună cu suplimentul său numit „Molva”, adică „Zvonul”), Al. Hâjdău, studentul har’kivean, trimite într-acolo „Trei cântece de ale lui Skovoroda”, texte ce vor fi reproduse în n-rul 24 (din 1831) al amintitei publicații.

Aceeași revistă va insera (în n-rul 8, din august 1833) cele 6 „Cântece poporane românești în limba rusă”, semnate de „Aleksandr de Hijdeu (Bessarab)” și însoțite de o „Scrisoare către editor” [N. I. Nadejdin]. Ulterior, chiar în „anul de hotar” amintit, în n-rele 3 și 4 ale „Telescopului” (din 1835) va fi reprodusă traducerea rusă a „Introducerii în Istoria legislațiilor slave” a prof. polonez W. A. Maciejowski (trad. de Al. Hâjdău), n-rul 4 incluzând și articolul hâjdăuian „Literați din Basarabia”; apoi, în n-rele: 5 și 6 – „Schiza istorico-critică” cu titlul „Grigorii Varsava Skovoroda” a aceluiași Al. Hâjdău.

Colaborarea autorului „Literaților basarabeni” la „Telescop” (și la suplimentul acestuia) va „culmina” prin acel „Răspuns la articolul [anonim]... din „Peterburgskii Tygodnik”... „răspuns” reprodus în „Molva”, nr. 50 din același an.

La rândul său, fratele mai mic al lui Al. Hâjdău, Boleslav își făcea debutul în proza rusă (a vremii) cu schițele: „O judecată la sărdăria de Orhei. „Poveste” din Cronica lui Kostyn” (publicată în aceeași „Molva”, nr. 9, din 1835); „Comoara domnitorului Petriceicu. Baladă din tradiția poporană a moldovenilor” (în n-rul 35, aceeași „Molva” și din același an). Ambele aceste lucrări

datau din anul precedent (1834), ca și schița „Elena, fiica lui Ștefan cel Mare” (nepublicată?), apoi: cele 2 „legende moldovenești”: „Dabija. Povestire adevărată din Moldova...” și „Hâncul. Tradiție din Moldova...”, ca fiind scrise la: Dinăuți, Cristinești, Hotin. Ne grăbim să precizăm că ultimele două lucrări ale lui Boleslav Hâjdău, concepute drept o continuare a „Ducăi...” lui Al. Hâjdău (din 1830) vor fi publicate în revista rusească (cu titlu dublu): „Syn Otecestva i Severnyi arhiv” din 1838, ulterior acestea constituind primele două componente ale „nuvelei istorice”, cu denumirea ... arbitrară „Domnia Arnăutului” (în loc de **fireasca** „Poveste a lui Duca-vodă”, cum se specifica în „Dacia Literară” de la 1840), numele lui Boleslav nefiind pomenit, măcar la „Note și comentarii” din ediția princeps de la 1871/72...

...Deși drept o altă eventuală „colaborare fraternă” (a lui Alexandru și Boleslav) ar putea fi calificate și cele „Trei legende moldovenești”: „Movilă”, „Hatmanul Kunitzky” și „Bujor” (din ziarul odesit „Odesskii vestnik”, n-rele: 31, 32 și 33 din aprilie 1844, semnate, la urmă, doar cu numele de familie „Hijdeu”). Ceea ce nu înseamnă că acest „triptic” trebuie atribuit doar **unuia** dintre... coautori. Rezultă, și de aici, că primul compartiment (al ediției de față), „POEZIE”, aparține exclusiv lui Alexandru Hâjdău (ca făcând parte din culegerea de „Clipe de inspirație din tinerețea lui Alexandru Hâjdău”, manuscris inaugurat de către acesta la 30 august 1850 (de Ziua „Sfântului Alexandru”) ...Pe când celelalte 3 compartimente (inclusiv „Addendele” – adosuri) reflectă, în bună măsură, rezultatele–urmări ale unei colaborări fraterne și... confraterne, de-a lungul

a 4 decenii (între 1830 și 1870), să zicem. Desigur, nivelul (artistic sau „științific”–publicistic) al scrierilor, lucrărilor **hâjdăuene** („fraterne”), stilul acestora este **inegal** (ca realizare și ținută... creatoare). Dintre acești doi frați Hâjdău Alexandru (și nu doar în ordine alfabetică!) este mai mult decât un „literat basarabean” al secolului XIX; el este, în primul rând, un poet **adevărat** (în rusește, e drept), un autor **serios de sonete** (nu atât „moldovenești”, cât „din Moldova”, asemenea, comparabile cu celebrele „Sonete din Crimeea” ale polonezului Adam Mickiewicz), dar și de **fabule** (și acestea „din Moldova”, și nu doar „moldovenești”!), un creator și de „poezii diverse” (ocasionale, dedicatorii, unele cu accente... proțariste ori „pravoslavnice”...). Al. Hâjdău este, totodată, și un **publicist de forță**, un orator celebru al vremii (și al timpurilor noastre), un **gânditor original** (dacă nu chiar și filosof–sociolog de speță înaltă). În același timp, nu trebuie să trecem cu vederea dovezile lui de **misticare** (și **misticism** „de familie”, începând cu Th. I. Hâjdău–tatăl și bunicul și până la B. P. Hasdeu, născut, și el, **Thadeu Alexandru**, ca nepot al celui dintâi și fiu... **hâjdăuian**).

Clar lucru, Boleslav, fratele mai mic al lui Alexandru Hâjdău, consacrat scrisului literar (îndeosebi pe tărâmul prozei de inspirație istorico–folklorică), precum și publicisticii (cu subiecte de etnografie, folclorică etc.), practicate într-un stil... lejer (de „popularizare”, dar și „științific”, descinzând parcă din „Descrierea Moldovei” de D. Kantemir), prin lucrările sale (de „literat”... amator), vine să completeze creația autorului „Literaților basarabeni”... De unde nu rezultă că numele lui

Boleslav Hâjdău poate fi plasat în „umbra” fratelui său mai mare sau, și mai grav, să permitem „aglutinarea” ... tacită a cutărei ori cutărei lucrări purtând semnătura acestuia... publică (așa cum „procedează”, de exemplu, B. P. Hasdeu, incluzând, la 1864, schița „Elena, fiica lui Ștefan cel Mare”, probabil după un manuscris greu de găsit, în textul romanului său istoric „Ursita”, exact așa „alcătuind”, împreună cu tatăl său, „nuvela istorică” numită „Domnia Arnăutului”, semnată doar: „Alessandru Petriceicu–Hasdeu”, lipsindu-l pe Boleslav Hâjdău de dreptul de autor al „legendelor” acestuia: „Dabija” și „Hâncul”.

Astfel, considerăm justificată includerea (în traducere P. B.) a acestor 2 „legende”, alături de „Duca” lui Al. Hâjdău, atât în ediția „Clipe de inspirație...” (din 2004), cât și în actuala carte, **aparte** (textul „fabricat” al „Domniei Arnăutului” plasându-l la ADDENDA...)

Pavel BALMUȘ

TABEL CRONOLOGIC

1811

30 noiembrie

În satul Misiurinetz, ținutul Krzemenetz, gubernia Volyniei (astăzi: reg. Ternopol, Ucraina de Apus), la biserica din localitate, își primește botezul, cu numele Alexandru [Napoleon?], primul fiu (din a doua căsătorie, cu Valeria Hrysant) al lui Thadeu Ioan Hâjdău (1769–1835).

1812

20 decembrie

În satul Vjazovetz (aceiași ținut, aceeași gubernie) se naște (din aceiași părinți) fratele mai mic al lui Alexandru Hâjdău, Boleslav, împreună cu care va copilări (în anii de pribegie și după revenirea familiei la Cristinești–Hotin, pe la 1816–1817).

1817

21 martie

„Scrisoare de danie

Theodor Ciuré, biv vel caminar, fac știut prin această scrisoare a mea, că, având eu giurățate de sat din moșia Cârstienești, la ținut Hotinului, în vecinică stăpânire [a] mea, cari giurățate di sat esti alături cu giurățati di sat a dumisali porușnicului Ftadei Hâjdău,

deci având bună voință către fiii dumisale, cari încă să află în nevrâs[t]nicie, am dăruit acestor doi copii, anume Alexandru și Boleslav, pe giumătate di sat, adică câte [o] a patra parte în tot satul Cârstienești, din a[l] căruia vinit numiții copii să să înlesniască la învățătură, acum diodată, și să rămâi în vuoî a lor...

Chișinău, anul 1817, luna martie 21 zile..."

1822–1828

Frații Alexandru și Boleslav Hâjdău își fac studiile la pensionul pentru copii de nobili de pe lângă Seminarul Teologic din orașul Chișinău, avându-i drept profesori pe Iu. I. Venelin (1802–1839), ulterior renumit cercetător al istoriei și culturii bulgare, pe Ia. D. Ghinkulov–Hâncu (1801–1870), viitor „literat basarabean”, lector de limbă „moldo–valahă” la Universitatea din S.–Petersburg (1839–1858).

1829

august–septembrie

Alexandru Hâjdău devine student al Universității din Harkiv, la secția etico–politică (ulterior: facultate de drept), pe care o va absolvi în vara lui 1832 (diploma de absolvire revenindu-i după un an, în 1833).

15 decembrie

Absolventul pensionului pentru copiii de nobili (de pe lângă seminarul teologic din Chișinău) Boleslav Hâjdău se angajează la serviciu în cancelaria guvernatorului civil al Basarabiei, de unde se va transfera, în aceeași postură, la Camenița Podoliei, în anul următor (?).

1830

În revista moscovită „Vestnik Evropy” („Mesagerul Europei”), în numerele: 13, 21–22 și 23–24 își fac apariția publicațiile lui Al. Hâjdău: *Despre calitatea (demnitatea?) Poeziei Divine; Despre scopul filozofiei; DUCA. Tradiție din Moldova și Două cântece moldovenești*. Din acest an datează și ciclul de *Fabule moldovenești*. Toate lucrările amintite sunt scrise în rusește și au drept loc (și an) al întocmirii: Harkiv (1829 ori 1830). În cursul aceluiași an (1830), este scrisă și lucrarea de concurs (nu fără eventuala colaborare paternă, a lui Th. I. Hâjdău, absolventul de cândva al facultății de drept, la Cracovia) referitoare la *Spiritul legislației împăratului rus Aleksandr I*, lucrare pentru care lui Al. Th. Hâjdău i se acordă medalia mică de argint.

30 iulie

Din această zi datează scrisoarea lui Bol. Hâjdău, adresată (din Camenița Podoliei) la Har'kiv, savantului în ascensiune I. I. Sreznevskii, cu o poezie din folklorul ucrainean („Sârbul” – „Serbyn”), întrebând și de „Bodnarivna”, expediată anterior, probabil pentru viitorul almanah „Zaporojskaja staryna”, în curs de elaborare și editare...

1831

Pentru lucrarea *despre procesul de nutriție a plantelor*, studentului basarabean al Universității din Harkiv i se înmânează marea medalie de argint. În revista moscovită „Teleskop” (nr. 24, din 1831) își fac apariția *Trei cântece de ale lui Skovoroda*, prima publicație a

lui Al. Hâjdău din opera și despre doctrina filozofului-scriitor ucrainean îndrăgit.

1832

30 august

Cu titlul de student de clasa a XII-a, Alexandru Thadeu Hâjdău termină facultatea de drept a Universității harkivene amintite.

1833

21 aprilie

Tânărul absolvent al unei facultăți „juridice” este nevoit a se angaja la serviciu, în calitate de contabil-adjunct, pe lângă Comitetul pentru coloniștii din Sudul Rusiei (cu sediul la Chișinău).

4 mai

Primește Atestatul (cu mențiune) despre absolvirea (în 1832) a Universității din Harkiv.

13 mai

În ziarul „Odesski vestnik” (nr. 37) îi apare articolul *Socrate și Skovoroda*.

19 mai

Întocmește și adresează o petiție – „proșenie”, în românește, către „Divanul Knejiei-Prințipatului Moldaviei” din Iași, recunoscând: „...eu m-am născut sub ceriul străin, am crescut într-o țară străină...” (în Volynia polono-ucraineană sau în Basarabia rusească?), dar și cu asigurarea: „...am hotărât să mă întorc iarăși la Patrie și patrioți și să slujesc cu credință spre binele obștesc, ca un adevărat fiu al Patriei” (strămoșești)... Numai că autoritățile ieșene pun pe această „jlobă” descurajanta rezoluție: „Jăl[b]uitoriului, de vreme ce se

află în slujba rossienească și nevolnit din aceea, apoi nu [i] să poate împlini cererea sa.”

August

Revista „Teleskop” (nr. 8) inserează în paginile sale 6 *Cântece poporane românești*, însoțite de o scrisoare adresată „editorului” – redactor al acestui periodic N. I. (Nadejdin), precum și de niște note și comentarii istorico-filologice desfășurate.

11 noiembrie

Ca urmare a transformării Comitetului de tutelă... amintit, Al. Hâjdău este numit funcționar-conștopist în cancelaria guvernatorului civil (P. I. Averin) al Basarabiei, „post” din care va trebui să se concedieze, însă, la 26 ianuarie anul următor (1834).

1834

Din acest an datează lucrările în proză ale lui Bol. Hâjdău: „O judecată la serdăria din Orhei” („poveste din cronică moldovenească a lui Costin”, scrisă, chipurile, la Hotin și publicată în suplimentul rev. „Teleskop” din Moscova, „Molva”, nr. 9 din 1835); „Comoara lui Petriceicu-vodă” („Baladă din tradiția poporană moldovenească”, datată: „Cristinești, în Basarabia”, apărută în aceeași „Molva”, nr. 35 din același an); cele 2 „Legende moldovenești”: „Dabija” și Hâncul”, ca fiind scrise în „satul [D]inăuți. (În Basarabia)”, dar publicate abia în 1838.

1835

martie-iunie

În revista „Teleskop” apar: traducerea (fragmentară), în rusește, a *Introducerii la Istoria Legișlațiilor Slave* de